

ПСИХОЛОГІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ

Рибченко Л.К.

За даними американської організації Autism Speaks, в світі зареєстровано 67 мільйонів осіб з розладами аутистичного спектру, з затримкою і порушенням соціальних навичок, мови та поведінки, ускладнюють їх соціальну інтеграцію і число їх постійно зростає. Хоча останнім часом спостерігається зростання активності в цьому напрямку з боку інститутів влади, громадських організацій, їх діяльність нескоординована, внаслідок чого можна констатувати відсутність ефективної державної системи допомоги дітям з аутизмом, виражену недооцінку соціальної значущості проблеми державою і суспільством.

Як показує статистика тенденція до зростання аутизму збережеться в найближчі роки. За десять років кількість дітей з аутизмом виросла в 10 разів, і проблема їх соціальної адаптації стала досить гострою і буде зростати[4, с.7]. Проблема соціальної адаптації дітей з аутизмом та їх сімей має соціальне, економічне, політичне та морально-етичне значення. Рішення даної проблеми дозволить скоротити витрати суспільної праці на обслуговування дітей з аутизмом та підвищити продуктивність праці членів їх сімей. Інтегроване навчання і виховання дітей з аутизмом разом зі нормотипичними дітьми зможе легшити їх соціалізацію. Підвищення якості життя дітей з аутизмом, включення їх у діяльність, відповідну віку, знизить кількість психосоматичних і невротичних реакцій у цієї категорії дітей, що полегшить психолого-педагогічну корекцію. У перспективі, соціально адаптивні юнаки та дівчата з аутизмом з більшою ймовірністю зможуть отримати ту професію, що відповідає їх можливостям і потребам суспільства і включитися в процес творення[1, с.4]. Безумовно, рішення проблем ефективного пристосування дітей з аутизмом посилять гуманістичні тенденції в суспільстві.

Питання про інтеграцію осіб з аутизмом у суспільство досить складне, причому більша частина реальних труднощів пов'язана не тільки зі специфікою цієї аномалії розвитку і витікаючими звідси методичними проблемами, а й з недосконалістю нормативно-правової системи України, а також недосконалістю системи спеціальної та інклюзивної освіти.

У сучасній науці соціалізація розглядається як процес засвоєння і активного відтворення індивідом суспільного досвіду, в результаті чого він стає особистістю і набуває необхідних для життя в суспільстві знання і навички. Таким чином, соціалізація - це багатогранний процес засвоєння досвіду суспільного життя, перетворення дитини з природного істоти в суспільну, з індивіда в особистість. Соціалізація включає в себе основні норми людських відносин, соціальних норм поведінки, видів діяльності, форм спілкування. Стан цього процесу залежить від суспільства, що утворює соціальне середовище, що являє собою цілісний простір, представлене консолідованим колом осіб і різноманітним впливом біосоціальних факторів

Найбільш ефективні технології соціалізації осіб з аутистичними порушеннями в умовах інтеграції нетипових людей, створення для них безбар'єрного середовища, яка дозволила б їм стати активними членами цього соціума, розроблені в роботах як закордонних так і вітчизняних вчених: І. Гілевич, В. Гончарової, Д.Зайцевим, К. Каллен, К. Островської, П. Поттс, Т. Скрипник, Н. Хворостянової, Л. Шіпіциним, М. Шеремет, Д.Шульженко. В роботах К. Островської, Д. Шульженко вперше розроблено теоретичний і методологічний план аутичного розвитку і специфічних механізмів соціалізації.

10 травня 1992 була представлена Європейська Хартія аутистів, що складається з 19 пунктів. На IV Конгресі «Аутизм - Європа» в Гаазі, була зачитано ця Хартія, що починається словами: «Аутисти повинні мати можливість користуватися тими ж правами і привілеями, що і все населення Європи, в міру своїх можливостей і з максимальним урахуванням їх інтересів. Ці права повинні бути виділені особливо, захищені і введені в дію в кожній державі відповідним законодавством»

1. Право аутистів на самостійне життя і розвиток у міру їх можливостей.
2. Право аутистів на точну діагностику і клінічну оцінку, доступну та неупереджену.
3. Право аутистів на отримання відповідної освіти, абсолютно вільно доступного всім.
4. Право аутистів (або їх законних представників) на участь у прийнятті будь-якого рішення, яке може яким-небудь чином торкнутися їх майбутнє. У міру можливості необхідно визнавати і поважати бажання окремої особистості.
5. Право аутистів на доступне і пристосоване до їх потреб житло.
6. Право аутистів на необхідне обладнання, допомога та матеріальну підтримку для ведення плідної, гідної і незалежного життя.
7. Право аутистів на отримання доходу або зарплати, достатніх для забезпечення себе відповідним харчуванням, одягом і житлом, а також для задоволення будь-яких інших життєвих потреб.

8. Право аутистів на участь у міру можливостей у розвитку служб, створених для забезпечення їх благополуччя, і управління ними.

9. Право аутистів на доступ до адвокатів, на отримання лікування, відповідного їх розумовому і фізичному здоров'ю і для розвитку їх духовного життя. Це означає, що їм повинні бути доступні лікування і якісна медична допомога, надані висококваліфікованими фахівцями і з дотриманням всіх необхідних заходів обережності.

10. Право аутистів на освіту, що відповідає їх побажанням і забезпечує значну можливість на отримання роботи, без дискримінації та упередженості. У ході навчання і надання роботи необхідно враховувати можливості і смаки кожної окремої особистості.

11. Право аутистів на доступність транспортних засобів і свободу пересування.

12. Право аутистів на доступ до культури, дозвілля, на повноцінну участь в оздоровчих і спортивних заходах.

13. Право аутистів на використання будь-яких засобів, послуг і різних видів діяльності, наданих у розпорядження інших громадян.

14. Право аутистів на сексуальне життя, включаючи і вступ у шлюб, без примусу до цього і без експлуатації.

15. Право аутистів (або їх законних представників) на юридичну допомогу, а також на збереження всіх їх законних прав.

16. Право аутистів на те, щоб не піддаватися страху або загрозу необґрунтованого приміщення в психіатричну лікарню або в будь-яке інше установа закритого типу.

17. Право аутистів на те, щоб не піддаватися поганому фізичному поведженню і не страждати від жорстокого поведження при догляді за ними.

18. Право аутистів на те, щоб не отримувати ніякої невідповідної та / або надмірної лікарської терапії.

19. Право аутистів (або їх законних представників) на доступ до їх особистої справи, що містить відомості медичного, психологічного, психіатричного та освітнього характеру [2].

Вперше, 18 вересня 2013 року, Комітет Верховної Ради України одногослосно проголосував за проведення парламентських слухань з аутизму в 2014 р. Офіційно з такою ініціативою виступили Представник Президента України у Верховній Раді України Юрій Мірошніченко та Голова Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти Лілія Гриневич. Парламентські слухання на тему "Освіта, охорона здоров'я та соціальне забезпечення дітей з розладами аутистичного спектру: проблеми та шляхи їх вирішення" дадуть можливість повноцінного обміну інформацією про нові дослідження, підходах та європейських стандартах в цій сфері.

Головним завданням цих слухань ми бачимо створення інструменту, який зможе зв'язати воедино МОЗ, Міносвіти і Мінсоцполітики з метою вирішення проблем людей з аутизмом в Україні. Передбачається, що зазначені парламентські слухання будуть присвячені Всесвітньому дню розповсюдження інформації про проблему аутизму.

Як бачимо, хоча наявна правова база потребує вдосконалення, вона й зараз є досить міцним підґрунтям для вирішення проблем людей з аутизмом. Отже можна вважати, що усфері правового забезпечення існуючі проблеми пов'язані перш за все не з якістю вітчизняної нормативно-правової бази, а з недосконалістю механізмів її застосування й забезпечення виконання вимог законодавства. Недоліки забезпечення виконання вимог законодавства стосуються багатьох напрямів вирішення проблем осіб з аутизмом, але запровадженню нових, сучасних форм і методів навчально-виховної і корекційної роботи, лікуванню, оздоровленню і реабілітації, повноцінному соціальному супроводу життєдіяльності самих осіб з аутизмом та їх сімей найбільше перешкоджає обмеженість бюджетних асигнувань та недостатність зусиль багатьох органів державної виконавчої влади місцевого самоврядування. Суттєві недоліки щодо виконання чинного законодавства пов'язані з людським фактором - рівнем професійної етики фахівців соціальних, педагогічних, медичних установ, які мають опікуватися проблемами осіб з аутизмом. За суб'єктивними оцінками членів сімей, де є особи з аутизмом, мають місце випадки неухвилю до потреб цієї категорії населення, відсутність співчуття, доброзичливості, бажання якнайкраще виконувати професійні обов'язки з боку тих посадових осіб, з якими ці люди зустрічаються в повсякденній практиці. Крім того, іноді приховується інформація про права осіб з аутизмом та їх сімей, наявні місцеві можливості допомоги.

Відчувається нестача кваліфікованих працівників, які володіли б сучасними психолого-педагогічними методами і формами спілкування, потреба у посиленні відомчого, а головне, громадського контролю за виконанням вимог законодавства. Можна зробити висновок, що в ряді випадків потрібне оновлення кадрового складу спеціалізованих установ і закладів за рахунок залучення нової генерації фахівців, яких готують нині вищі навчальні заклади країни, зокрема соціальних педагогів, дефектологів, практичних психологів, інших фахівців педагогічної та соціальної сфери. Отже, сьогоденні проблеми нормативно-правового забезпечення - це значною

мірою проблеми дотримання законодавства на належному рівні усіма ланками державного управління й фахівцями первинних структур.

Ще одна перешкода удосконаленню системи соціальної адаптації осіб з аутизмом - організаційно-управлінська і функціональна невизначеність діяльності з розробки відповідної медичної, корекційно-психологічної та соціальної політики і конкретних напрямів соціальної та педагогічної роботи.

Необхідно відзначити відсутність координуючого відомства серед центральних органів державної влади, яке активно ініціювало б розроблення відповідної політики, єдиних підходів до впровадження заходів медичної, корекційно-психологічної та соціальної роботи стосовно осіб з аутизмом, тісну співпрацю з громадськими організаціями.

У великій кількості випадків аутичних дітей можна підготувати до навчання за загальноосвітньою програмою та подальшої повноцінної соціалізації. Але для цього потрібно корекційна робота з раннього віку. За даними американських фахівців, ранній (до 3 - 4 років) початок корекції підвищує відсоток успішної інтеграції до 55-60%. Поки ж у вітчизняній корекційній педагогіці тільки почала розробляти систему допомоги аутичним дітям. Провідними українськими вченими Т.В. Скрипник та Д.І. Шульженко розроблено та впровадженно дві програми з дошкільної роботи з аутичними дітьми: «Розквіт» та «Я у світі». Але це перші кроки до системної роботи з цією категорією дітей. При відсутності психолого - педагогічної корекційної роботи 95% аутичних дітей приречені на інвалідність. Але якщо вчасно надати допомогу, знайти правильний підхід, то 50-60% дітей зможуть навчатися за загальноосвітньою програмою, 30% - за програмою спеціальної школи і 8-10% - адаптуватися в умовах сім'ї [3, с.74]. Адаптація в умовах сім'ї означає, що цим дітям навряд чи буде здійснювальна шкільна програма, але їх можна навчити охайності, самообслуговуванню, елементарним побутовим і трудовим навичкам.

Основними джерелами соціалізації є сім'я, освітні установи, формальні і неформальні громадські об'єднання, тобто різні соціальні інститути.

Єдність біологічних і соціальних факторів у розвитку та соціалізації дітей з раннім дитячим аутизмом надає процесу соціальної адаптації специфічні особливості, пов'язані зі складнощами адекватного сприйняття процесів, що відбуваються навколо дитини, за активною участю його свідомості в процесі навчання, ігрової та трудової діяльності. Соціальна робота в цьому випадку виступає потужним адаптуючим фактором та покликана забезпечити соціальний розвиток і реабілітацію дітей, ініціювати процес соціальної превенції, збагатити навчально-виховний процес новими соціальними технологіями.

Л.С. Виготський дав найбільш повне визначення розвитку особистості дитини з аутизмом, яка, з його точки зору, формується в процесі взаємодії біологічних, соціальних, психолого-педагогічних факторів. Сенса організованого впливу він бачив у допомозі розвитку особистості. Л.С. Виготський говорив, що наявність великого резерву здорових, незачеплених задатків, нерівномірне (з точки зору глибини) поширення дефективності на різні сторони психічної діяльності відкривають великі можливості для соціальної адаптації, реабілітації та подальшого розвитку за певних сприятливих умов, при активному використанні можливостей соціального захисту та освіти за підтримки дорослих. Саме в цих умовах приховані перспективні можливості дитини він назвав зоною найближчого розвитку. Окрім того, Л.С. Виготський сформулював поняття первинних і вторинних дефектів як основи для побудови системи корекційно-виховної роботи з дитиною в ігровій, навчальній та інших видах діяльності (первинні пов'язані з матеріальною основою розумової відсталості, вторинні - продукт особливого становища, яке займає розумово відстала дитина в соціальному середовищі внаслідок патологічного розвитку) [6, с.8].

Таке розуміння сутності і методів корекційної роботи дуже близько до сучасного розуміння соціальної реабілітації.

Соціалізацію дитини з розладами спектру аутизму варто почати з дитячих дошкільних установ, так як саме перебування в дитячому колективі дозволить малюкові ідентифікувати себе як особистість і частина соціуму. Саме з дитячого саду і починається соціалізація дитини з аутистичними порушеннями. Головним у вихованні дітей є навчання самообслуговування, поведінки в період підготовки до гри і виходу з неї, а також спеціальна організація життя дитини, де всі елементи побутових ритуалів повинні бути продумані до дрібниць. Треба зауважити, що коли дитина зможе залишатися в дитячому колективі (в центрі раннього втручання, дитячому садку, школі, в групі розвитку), їй потрібно дати можливість зберігати допустиму для неї дистанцію.

Основну частину роботи з психолого-соціальної адаптації складають заняття з дитиною як у школі, так і поза нею. Створення спеціальних освітніх майданчиків, зокрема, відкриття спеціалізованих класів та шкіл, дозволить вирішити проблему навчання та соціалізації дітей з аутизмом в Україні. Варіанти освіти для дітей з аутизмом можуть бути самими різними: створення шкіл дев'ятого виду для дітей з тяжкими порушеннями (зараз в Україні існує вісім видів шкіл, де з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я працюють вузькі фахівці); інклюзивна освіта також може бути актуальною для дітей з аутистичними порушеннями. Вони можуть навчатися в загальноосвітніх школах, в корекційних класах при них, але за умови супроводу помічника дитини і психологів. На

заняттях повинні створюватися умови для адаптації і пристосування до життя в суспільстві (розвиток комунікативних навичок; підготовка до навчання; всебічний розвиток дитини; прив'язані до місця проживання індивідуальні програми виховання; супровід під час позанавчального життя; надання медичної допомоги; психологічний супровід членів сім'ї де є аутична дитина). Розвиток емоційної взаємодії із зовнішнім світом дозволяє зменшити аутистичні установки, подолати агресивні тенденції дитини.

Більшою мірою діти з аутизмом потребують постійної психологічної адаптаційної підтримки, що забезпечується безперервною роботою фахівців - дефектологів, психологів, психіатрів. Не останнє місце в їх адаптації займає і спеціальна фізкультура. Сьогодні існує маса методик, спрямованих на лікування і корекцію аутизму, але єдиного шляху вирішення цієї проблеми немає. В країні немає навіть жодного вузу, який би готував фахівців в цій галузі [5, с.23]

Зазначимо, що навчання і супровід дітей з аутизмом специфічно, оскільки специфічно саме порушення. Існує понад сімдесят різноманітних сучасних напрямків корекційної допомоги при аутизмі: поведінкова терапія – покрокове відпрацювання дій, методика комплексної медико - психолого - педагогічної корекції, заснована на уявленні про аутизм як афективном розладі. В спеціальній літературі ми знаходимо опис додаткових нетипових методик, методів і прийомів корекційної роботи: таких як психодрама, завдяки якій у дитини з'являється можливість матеріалізувати власні страхи в виробах, малюнках, образах і позбутися від них; казкотерапія – метою якої є дати позбутися дитині страхів та при віття бажаної поведінки завдяки розповіді та програванню соціальних історій; музикотерапія, розвиваюча комунікацію за допомогою музичних засобів, як більш доступних сприйняттю такої дитини. Однак, незважаючи на те, що аутистичні прояви в процесі роботи можна нівелювати, послабити, слід пам'ятати, що це порушення розвитку збережеться протягом усього життя осіб з аутизмом, і вони потребують постійного особливого розуміння і підтримки з боку оточуючих людей [7, с.127].

Соціалізація дітей з аутизмом залежить також від особливостей сімейного виховання дитини, ставлення батьків до її проблем. Психологічна підтримка сімей, які мають дітей з аутизмом, повинна починатися з моменту звернення батьків до фахівця. Розуміння основних потреб дитини викликає суттєві труднощі у батьків: батьки часто не знають особливостей розвитку своєї дитини, її психологічних особливостей, вони невірно тлумачать його поведінку, наприклад, неадекватні афективні реакції, негативізм, агресивні прояви. Перед фахівцем (сімейним лікарем, педіатром, психологом, психіатром, логопедом, корекційним педагогом або соціальним працівником) стоїть завдання - навчити батьків догляду за дитиною з аутизмом, спілкуванню з нею. Програма такого навчання повинна включати наступні напрямки: навчання батьків розуміти основні потреби дитини; подолання негативних форм поведінки дитини (агресії, аутоагресії, афективних реакцій та ін.); способи формування у дітей елементарних навичок гігієни, прийому їжі, охайності. Соціалізація дітей з аутизмом в умовах сімейного виховання - це складне завдання, успішне вирішення якого визначає перспективу подальшого психологічного та когнітивного розвитку дитини. Особливу увагу при вирішенні проблеми соціальної адаптації дитини з аутистичними розладами в умовах сімейного виховання слід приділити стресовому стану батьків особливих дітей, який обумовлено не тільки психічним дефектом дитини, а й певними стереотипами, стигматизацією дитини та сім'ї в цілому, які мають місце в нашому суспільстві щодо осіб з обмеженими психічними та фізичними можливостями. Дуже часто такі родини виявляються ізольованими від оточуючих у зв'язку з неадекватною поведінкою дитини. В 80% випадків батько йде з сім'ї де знаходиться дитина з аутизмом і весь тягар проблем зв'язаних з вихованням, навчанням, корекційною роботою та соціальною адаптацією несе на себе мати особливої дитини. На сьогоднішній день практично неопрацьованою залишається проблема соціальної адаптації дітей з аутизмом в сім'ї в різні вікові періоди. Це обумовлено, з одного боку, труднощами психологічної оцінки емоційного стану дитини з аутизмом, особливо в дошкільний і шкільний періоди, з іншого боку - відсутністю об'єктивних психологічних критеріїв його адаптаційних можливостей .

З вищезазначеного можна зробити наступні висновки:

Діти з спектром аутичних порушень і особливими освітніми потребами повинні бути інтегровані в суспільство на їх власних умовах, а не пристосовані до правил здорових дітей [6, с.14]. Створення в соціумі умов для розкриття потенційних можливостей дитини з особливими освітніми потребами є важливою соціальним завданням нашого суспільства та держави.

Ефективність соціалізації та соціальної адаптації аутичних дітей і підлітків залежить не тільки від того , як вони пристосувалися в суспільстві , а й від того, як саме суспільство готове до того , щоб адекватно жити і спілкуватися з цими людьми , розуміти їх і допомагати їм .

Для цього потрібно ширше використовувати досвід батьківських Асоціацій, українських і міжнародних громадських організацій. Для зміни громадської думки, доцільно використовувати потенціал ЗМІ. Слід зацікавлювати педагогічні колективи шкіл та закладів дошкільної, додаткової, та спеціальної освіти у спільному навчанні дітей з аутизмом і їх нейротипичних однолітків, надавати їм необхідну методичну допомогу, а також розширювати мережу і матеріальну оснащеність реабілітаційних центрів, заохочуючи при цьому використання

ефективних технологій реабілітації.

Література

1. **Д. Вернер.** Реабілітація дітей -інвалідів. (Пер. з нім.) М., 1994, с. 12. **2. Європейська** хартія аутистів. Переклад з французької О. Власової.// <http://autist.narod.ru/Khart.htm>. **3. Морозов С.О.** Основи соціальної і правової допомоги особам з аутизмом (матеріали до семінару). – М.: Сигналь, 2002.- 204 с. **4. Хаустов О.В.** Організація навколишнього середовища для соціалізації та розвитку комунікації у дітей з розладами аутистичного спектру / О.В.Хаустов // Аутизм і порушення розвитку – 2009.- №1.- С.1-13. **5. Скробкіна О.В.** Проблеми соціальної адаптації дітей з синдромом дитячого аутизму / О.В.Скробкіна // Аутизм і порушення розвитку – 2009.-№2.- С.21-27. **6. Дитячий** аутизм: хрестоматія / Уклад. Л. М. Шипіцина. СПб., 2001. **7. Нікольська О.С.,** Баєнська Е.Р., Ліблінг М.М. Дитина з аутизмом: Шляхи допомоги .- М.: Терембінту. 2000 .- 336 с.

References

1. **D. Verner.** Reabilitaciya ditey-invalidiv. (Per. Z nim.) M., 1994, s. 12. **2. Evropeys'ka** kartiya autistiv. Pereklad z francyzikoi O. Vlasovoi.// <http://autist.narod.ru/Khart.htm>. **3. Morozov S.O.** Osnovi social'noi i pravovoi dopomogi osobam z autismom (materiali do seminary). – M.: Signal, 2002. – 204 s. **4. Haustov O.V.** Organizaciya navkolish'ogo seredovischa dlya socializacii ta rozvytky komunikacii u ditey z rozladami autistichnogo spektry/ O.V. Haustov //Autizm i poryshennya rozvytky – 2009.- №1.- С. 1-13. **5. Skrobkina O.V.** Problemi social'noi adaptacii ditey z sindromom dityachogo autismy/O.V. Skrobkina// Autizm i poryshennya rozvytky – 2009.- №2.- С. 21-27. **6. Dityachiy** autizm: xrestomatiya /Yklad. L.M. Shipicina. SPb., 2001. **7. Nikol's'ka O.C.,** Baens'ka E.R., Libling M.M. Ditina z autismom: Shlyaxi dopomogi. – M.: Terembinty. 2000.-336 s.

Рибченко Л.К. Психологічна та соціальна адаптація дітей з аутизмом

Реалізація права дитини на повноцінний і вільний розвиток сьогодні стає невід'ємною метою діяльності українського суспільства, його освітньої системи. Очевидно, що існуюча система освіти потребує змін, які б допомогли їй вирішити поступово питання реабілітації та інтеграції в суспільство дітей з особливими освітніми потребами, створення для них умов, необхідних для їх адекватного фізичного, розумового, духовного і соціального розвитку.

В статті проаналізовано теоретичні основи розуміння сутності розвитку дитини з аутизмом, розглянуті основні напрямки психологічної та соціальної допомоги та соціальної адаптації таких дітей. Наводяться статистичні дані про ефективність корекційної роботи в цій області.

Крім успішності, при включенні в колектив для придбання академічних знань дитині з аутизмом необхідно придбати функціональні навички колективної взаємодії, які є необхідними для виживання в будь-якому соціальному середовищі. Уміння відстояти свої права і свою гідність, знайти спільні інтереси з однолітками, співпрацювати і взаємодіяти з ними, а також уміння підтримувати дружбу і близькі відносини - всі ці навички є необхідними для гідного життя в соціумі і є передумовою для подальшого самостійного життя поза школою.

Нами розглянута система адаптаційних заходів, необхідних для успішної соціалізації дітей з аутизмом, виділяються причини, що заважають повноцінному функціонуванню цієї системи. Позначається ряд напрямків корекційної роботи, здатної реально допомогти в адаптації дитини з аутичними проявами як в системі освітніх закладів так і в умовах домашнього виховання.

Ключові слова: діти з аутизмом, діти з особливими освітніми потребами, соціалізація, корекційна робота, соціальна адаптація, соціальна взаємодія, колективна взаємодія, дитячий садок, школа, сім'я.

Рыбченко Л.К. Психологическая и социальная адаптация детей с аутизмом

Реализация права ребенка на полноценное и свободное развитие сегодня становится неотъемлемой целью деятельности украинского общества, его образовательной системы. Очевидно, что существующая система образования нуждается в изменениях, которые бы помогли ей постепенно решить вопросы реабилитации и интеграции в общество детей с особыми образовательными потребностями, создание для них условий, необходимых для их адекватного физического, умственного, духовного и социального развития. В статье проанализированы теоретические основы понимания сущности развития ребенка с аутизмом, рассмотрены основные направления психологической и социальной помощи и социальной адаптации таких детей. Приводятся статистические данные об эффективности коррекционной работы в этой области.

Кроме успеваемости, при включении в коллектив для приобретения академических знаний ребенку с аутизмом необходимо приобрести функциональные навыки коллективного взаимодействия которые необходимы для выживания в любой социальной среде. Умение отстаивать свои права и свое достоинство, найти общие интересы со сверстниками, сотрудничать и взаимодействовать с ними, а также умение поддерживать дружбу и близкие отношения - все эти навыки необходимы для достойной жизни в социуме и являются предпосылкой для дальнейшей самостоятельной жизни вне школы.

Нами рассмотрена система адаптационных мероприятий, необходимых для успешной социализации детей с аутизмом, выделяются причины, мешающие полноценному функционированию этой системы. Сказывается ряд направлений коррекционной работы, способной реально помочь в адаптации ребенка с аутичными проявлениями как в системе образовательных учреждений так и в условиях домашнего воспитания.

Ключевые слова: дети с аутизмом, дети с особыми образовательными потребностями, социализация, коррекционная работа, социальная адаптация, социальное взаимодействие, коллективное взаимодействие, детский сад, школа, семья.

Rybchenko L.K. Psychological and social adaptation of children with autism

Child's right to full and free development is becoming an integral objective of the Ukrainian society and its educational system. It is obvious that the current education system needs to be changed, which would help her solve gradually the rehabilitation and social integration of children with special educational needs, to provide them with the conditions necessary for their adequate

physical, mental, spiritual and social development.

The paper analyzes the theoretical basis for understanding the essence of development a child with autism, the main directions of psychological and social assistance and social adaptation of children. Statistical data on the effectiveness of remedial work in this area.

Besides performance, for inclusion in the team for the acquisition of academic knowledge, the child with autism need to acquire functional skills of collective interaction, which are necessary for survival in any social environment. Ability to defend their rights and their dignity, to find common interests with peers, collaborate and interact with them, as well as the ability to maintain a friendship and a relationship - all these skills are necessary for a decent life in society and a prerequisite for further independent life outside of school.

We considered the adaptation measures necessary for successful socialization of children with autism are highlighted reasons hindering the full functioning of the system. Revealed a number of areas of correctional work, can really help in the adaptation of children with autistic manifestations as the educational establishments and in the home education.

Keywords: children with autism, children with special educational needs, socialization, correctional work, social adaptation, social interaction, collective interaction, kindergarten, school, family.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2014 р.

Статтю прийнято до друку 20.02.2014 р.

Рецензент: д.психол.н., проф.Шульженко Д.І.

УДК: 376-056:37.015.3

ЗАСТОСУВАННЯ АППЕРЦЕПТИВНИХ ТЕСТІВ У СИСТЕМІ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОЇ РОБОТИ В СПЕЦІАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Романенко О. В.

доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

Сучасний стиль суспільного життя характеризується входженням України в культурно-освітній європейський простір, що обумовлює актуальну тенденцію інтеграції в соціум людей з особливими потребами. Одним із шляхів забезпечення рівних прав для дитини з порушеннями психофізичного розвитку є можливість спілкуватися зі здоровими ровесниками. Розширення кола соціальних взаємин, створення умов співпраці сприяє розвитку в цих дітей активності та самостійності, допомагає їм засвоїти певні соціальні ролі.

Наукові засади психолого-педагогічного забезпечення інтегративних та інклюзивних процесів стосовно дітей з особливими потребами різнобічно представлені у працях вітчизняних вчених (В. І. Бондар, С. Ю. Конопляста, В. М. Синьов, Є. П. Синьова, О. П. Хохліна, Л. І. Фомічова, А. Г. Шевцов, М. К. Шеремет та ін.). Незважаючи на те, що в Україні прийнято законодавчу базу для здобуття інклюзивної освіти дітьми з особливими потребами, впровадження цього процесу йде повільно, недостатньо вивченими є механізми його реалізації.

Як правило, дитина з порушеннями психофізичного розвитку приходить в масову школу зі спеціального навчального закладу, де має місце явище часткової, або пасивної компенсації, але гальмується така важлива умова соціального і психологічного розвитку дитини, як повноцінне спілкування з однолітками. Тому внаслідок попереднього обмеження соціального досвіду для таких учнів входження в незнайомі соціальні умови є стресовою ситуацією. Перехід зі спеціального навчального закладу в масовий є складним випробуванням для них, що потребує зміни особистісної позиції і соціальної ролі, подолання труднощів у спілкуванні як з дорослими, так і з однолітками.

Саме по собі спільне навчання здорових дітей і дітей з порушеннями психофізичного розвитку не вирішує всіх питань їхньої взаємодії, формування позитивних міжособистісних стосунків. Попри розробку пріоритетних напрямів реабілітації та соціальної адаптації школярів із особливими потребами, ця проблема не втрачає своєї актуальності внаслідок перешкод для повноцінної соціалізації, які важко піддаються психологічній корекції.

Труднощі соціалізації найчастіше вперше виявляються в молодшому шкільному віці, коли у дитини опосередковано, під впливом ставлення навколишніх, формується усвідомлення власної неповноцінності. Внаслідок обмеженого та травматичного соціального досвіду діти з психофізичними порушеннями часто не уявляють, як їм будувати взаємини з однолітками. Захисного характеру в них набувають такі поведінкові прояви, як ухилення від спілкування, псевдоаутистичні тенденції, оборонні реакції. Тому першочерговим завданням психолога в спеціальному навчальному закладі є своєчасне виявлення цих особливостей та їх корекція, доки ці риси не закріпилися в структурі особистості, як провідні.

Метою даної статті є розкриття особливостей діагностики стану психосоціального розвитку дитини на основі апперцептивних тестів.